

Protagonisti revolucije su bili idealisti i univerzalisti, koji su "pronašli" novi tip politike, "politiku volje" u smislu totalnog istorijskog početka iznova, a čije su žrtve na kraju postali. Komunizam je takođe bio velika iluzija, 20. vek je stoleće velikih iluzija koje treba pretvoriti u unutarstvarijski moral. Komunizam je ponovno rođenje intelektualnih snova francuskih revolucionara. U ogledalu Oktobarske revolucije postaje Francuska revolucija obrazac moderne. Fire poredi Robespjera sa Staljinom, a Sen-Žista sa Višinskim (Fire 1990, 99, Fire 1996, 295) U revoluciji je uspelo pojedincu da slavi svoju volju kao ostvarenje nužnosti. Bila je to više iluzija nego realnost. Fire, kao mladi komunista, svoj raskid sa iluzijama je navodno nagovestio još 1956. posle mađarskog ustanka. Četiri decenije docnije, da bi teorijski obrazložio svoj razlaz sa levicom, parafrazirao je naslov Frojdove knjige "Budućnost jedne iluzije" (1927) u opsežnom i isključivom poricanju komunizma u vlastitoj knjizi "Prošlost jedne iluzije". Uprkos brojnim zanimljivim zapažanjima, složenom idejnoistorijskom pristupu i nespornim sintetičkim sposobnostima pisca, kod poređenja Oktobra i Francuske revolucije vidan je šablon: knjiga vrvi od pojmova i izraza kao što su vera, strast, mesijanstvo, eshatologija, iluzija, mitologija, preobraćanje komunista i sl. Opsednutost poređenjem politike i religije svojstvena je disidentima koji nakon zaokreta minulu iluziju svode na iracionalnu veru. Fire piše da Staljin govori kao crkveno lice crkvenim licima (Fire 1996, 168), da je partija sveštenstvo okupljeno oko jedne crkve (Fire 1996, 169), pominje Lukačevo preobraćanje u drugu veru i njegovo prosvetljenje (Fire 1996, 154), ideologiju izjednačava sa verom (Fire 1996, 546) itd, a autoritet priznatog istoričara mu dopušta da u pomenutim neobaveznim analogijama ne koristi navodnike. Ležerna i nategnuta poređenja prati apriorizam kod objašnjenja ponašanja intelektualaca u 20. veku. Mogu li se, naime, ideje i inteligencija odvojeno razmatrati izvan osobenosti prilika u kojima delaju: Fire jednostavno piše da su intelektualci verovali u komunizam da ih je ovaj očarao, a ne razmatra ulogu konkretne krize kapitalizma kod ove "očaranosti". Izbor između leve i desnice nije bio apstraktan, već je bio rezultat svesti o dramatičnoj situaciji. Apokaliptična vizija nemačke situacije 1931-1933 nije bila apsurdna, bilo je rašireno uverenje da je povratak ka miroljubivom kapitalizmu nemoguć, vrila je klasna borba. Premda se pokazalo kao iluzija verovanje da se međuratni kapitalizam ne može spasti, ipak je još 1942. tada jedan od najuglednijih američki ekonomista Jozef Šumpeter pisao, doduše bez zanosu, o superiornosti socijalističke ekonomije (Šumpeter 1960). Pod utiskom burnih kriza kapitalizma Šumpeter je pisao o "superiornosti socijalističkog upravljanja nad kapitalizmom" i o "većoj racionalnosti socijalističkog nacrtu"

(Šumpeter 1960, 283). Iako je vreme pokazalo da evropski socijalizam nije mogao da izdrži nadmetanje sa kapitalizmom, Šumpeterove ocene svedoče o karakterističnoj epohalnoj svesti doba u kojoj socijalizam nije uvek tumačen kao iluzija. Dakle intelektualna podrška socijalizmu u tom periodu je odražavala praktični odgovor na situaciju, a ne "čisti izbor" ili praznu iluziju. Hobsbaum tvrdi da je u V. Britaniji naglo porastao broj komunista pod uticajem krize 1929. pred kojom su laburisti bili bespomoćni. Uspon komunizma na univerzitetima V. Britaniji u periodu antifašizma je razumljiv. Jer, ko je drugi pritekao Španiji u pomoć i ko se protivio politici popuštanja? Fire je prilično uverljivo pokazao Staljinove manipulacije u Španiji, ali nije uvideo da tek sa izbijanjem hladnog rata dolazi do erozije britanskog komunizma. Ipak, najveći deo ranijih komunista je ostao na levoj, a ovde je žestoki antikomunizam bivših komunista bio izuzetak. Bilo je manje konvertita jer je britanska partija izbegla sindikalne ekscese svog francuskog pandana i isključivanje intelektualaca. I kod britanskih komunista je bilo utopijskih mesijanskih nada, iluzija i